

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»**

***Інструменти регіональної політики регулювання зовнішньої міграції
молоді Карпатського регіону України***

Аналітична записка

Львів-2020

За результатами соціологічного дослідження, проведеного працівниками відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», ідентифіковано реалізовану та потенційну міграційну активність студентської і учнівської молоді Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей. Визначено загрози зростання міграційної активності молоді та обґрунтовано рекомендації регіональним органам державного управління і місцевого самоврядування щодо удосконалення регіональної міграційної політики із урахуванням збереження потенціалу соціально-економічного розвитку територій.

Аналітичну записку підготували: д.е.н., проф. Васильців Т.Г., к.е.н., с.н.с. Риндзак О. Т., д.е.н., с.н.с. Біль М. М.

Регіональні економіки західних областей України розвиваються в умовах впливу чинників глобального, національного та регіонального характеру. З одного боку, на тлі повільних темпів розвитку внутрішнього виробництва, нової спеціалізації ринків, поділу праці усе гостріше постають проблеми дефіциту професійних кадрів. З іншого, українська робоча сила надає перевагу пошуку місця праці в більш заможних суспільствах, «оголоючи» через міграцію цілі сектори економіки у власній державі. Особливо критичними для національних інтересів є втрати людського потенціалу молоді.

Рівень міграційної активності населення областей Карпатського регіону є одним із найвищих в країні, що окрім іншого, пов'язано з його геополітичним розташуванням, а також зі зміною вектору трудової міграційної активності населення країни у напрямі країн Європейського Союзу.

Довідково. За результатами опитування з проблем зовнішньої трудової міграції Державної служби статистики України, мешканці західного регіону країни традиційно більше беруть участь у трудових міграціях та їхня частка становить близько 70 %; більшість мігрантів, які прямують у всі без винятку країни призначення, походять із західного регіону (73,7 % у Польщі, 95,2 % у Чеській Республіці, 54,2 % у Португалії, 57,4 % у Російській Федерації); наміри українців відносно того, аби найближчого року поїхати за кордон на тимчасові заробітки, в західних областях України були одними з найвищих (30,6 %, тоді як ствердну відповідь «ні» дали лише 19,4 % опитаних).¹

Зовнішні міграційні процеси у Карпатському регіоні набувають все більш загрозливих масштабів, призводячи до значних втрат людського потенціалу, руйнування родин, депопуляції сільських територій і малих міст, формування працедефіцитної кон'юнктури та диспропорцій на ринку праці. Пандемія COVID-2019, з одного боку, поставила частину населення в умови невизначеності, однак, з іншого боку, продемонструвала масштабність і неконтрольованість міграції з прикордонних областей України. Ті українські мігранти, які мають дозвільні документи на більш тривале проживання, як правило, обирали перебування у приймаючих країнах з вищою якістю медичних послуг. Натомість більшість українців, які використовують можливості перебування на території ЄС впродовж 90 днів на умовах безвізу, зіткнулися з проблемою тотальної незахищеності та вимушеного повернення. Така ситуація може мати двоякий вплив на міграційні процеси в областях Карпатського регіону:

1) швидке повернення до практики міграції в умовах послаблення карантину в зв'язку з відсутністю можливостей зайнятості на батьківщині, що станом на червень 2020 року вже активно спостерігається (масові черги на піших переходах на кордонах з Польщею й Угорщиною, чартерні рейси для робочої сили з України);

2) зростання довгострокової міграції з України з можливостями соціального захисту в приймаючій країні в умовах форс-мажорних обставин, як-от пандемія;

3) зниження міграційної активності населення в умовах подальшої невизначеності щодо пандемії, повторних хвиль зростання рівня захворюваності тощо.

¹ Зовнішня трудова міграція (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 36 с.

Наразі більш ймовірним видається перший сценарій, адже ринки праці європейських держав стали залежними від мігрантів. Це саме стосується і зацікавленості держав ЄС в залученні до навчання української молоді.

Власне останнім часом спостерігається зміна соціально-демографічної структури міграційних потоків, зокрема збільшується частка осіб молодого віку як у процесах зовнішньої трудової, так і освітньої, міграції.

Довідково. Частка зовнішніх трудових мігрантів з України у віці 15-35 років у 2015–2017 рр. становила 47,2 % для чоловіків та 26,9 % для жінок; високою залишалася й частка населення у віці 15-35 років у структурі українських зовнішніх трудових мігрантів у країнах з найвищими обсягами трудової міграції населення з України, зокрема у Польщі (46,4 %), в Угорщині (62,6 %), Чеській Республіці (45,6 %)².

Обсяги освітньої міграції молоді областей Карпатського регіону за 2000-2018 рр. зросли більше ніж у 4 рази, а частка осіб у віці до 35 років у віковій структурі мігрантів досягла 40 %³. Посилуються і настрої української молоді відносно навчання за кордоном. Наприклад, за даними дослідження МІОК, дві третини студентів НУ «Львівська політехніка» хотіли б навчатися за кордоном та близько 16 % з них оцінює таку можливість як реальну. Серед найбільш бажаних для навчання країн студенти назвали Польщу (67,8 %), Німеччину, Велику Британію, США⁴. Зростають й налаштування відносно подальшого працевлаштування українських студентів за кордоном. Так, найбільша чисельність студентів з України навчається у Польщі (близько 35 тис. осіб) та згідно з даними дослідження аналітичного центру CEDOS чіткий намір до повернення на батьківщину після завершення навчання має лише близько 6 %⁵.

Зростає інтенсивність інтелектуальної міграції, що посилює загрози демографічній, інтелектуальній, соціальній та іншим компонентам безпеки західних територій та держави в цілому. І незважаючи на загрози пандемії, інтелектуальна та освітня міграція з України є більш усталеною, адже такі особи перебувають у приймаючих країнах на легальній основі та мають доступ до різних послуг соціального захисту.

Результати соціологічного дослідження, проведеного працівниками відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» у вересні-жовтні 2019 р.⁶, ідентифіковано високий рівень міграційної готовності студентської та учнівської молоді щодо працевлаштування, здобуття освіти, постійного місця проживання за кордоном. Зокрема найбільш критичними та загрозливими для подальшого соціально-економічного розвитку Карпатського регіону України тенденціями залишаються:

1. Високий рівень міграційної налаштованості студентської та учнівської молоді.

² Там само.

³ Inbound Internationally Mobile Students by Country of Origin [Електронний ресурс]. //

UNESCO: офіц. сайт. – Режим доступу: <http://uis.unesco.org/indicator/edu-mobility-in-country>.

⁴ Міграційні настрої студентів в умовах візової лібералізації (опитування студентів НУ «ЛП» та НТУУ «КПІ») [Електронний ресурс] / І. Ключковська, О. П'ятковська. – Львів, 2017. – 30 с. – Режим доступу: <http://miok.lviv.ua/>.

⁵ Лише 6% студентів, що навчаються у Польщі, планують повернутися в Україну. URL: <http://www.polukr.net/uk/blog/2018/11/6vidsotkiv-studentiv-z-polshi-planuyut-povernutsa-v-ukrainu/>.

⁶ Загалом, було опитано 1339 студентів випускних курсів та учнів випускних класів у 16 ЗВО, 18 ЗПТО та 21 ЗЗСО чотирьох областей Карпатського регіону України (Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської).

При з'ясуванні, які ж плани має молодь після закінчення навчального закладу, виявилось, що більше 40 % респондентів має намір «їздити на тимчасові заробітки в інші країни», «продовжити навчання за кордоном», «виїхати на роботу за кордон на тривалий час (більше року)», або ж «виїхати за кордон на постійне проживання» (Додаток 1).

Високі міграційні установки молоді підтверджуються й результатами, отриманими в межах відповідей респондентів на питання: «Чи виїхали б Ви за кордон, якби була така можливість?». Сумарний відсоток відповідей «виїхав би на постійне місце проживання», «виїхав би на кілька років, щоб підняти матеріальне становище», «поїхав би на тимчасові заробітки» склав для представників ЗВО 51,6 %, ЗПТО – 55,4 % та ЗЗСО – 59,9 % (Додаток 2).

Про високий рівень міграційної готовності молоді свідчить і те, що близько 40 % учнів та студентів Карпатського регіону вже здійснювали певну підготовку для реалізації своїх міграційних планів (Додаток 3). Це особливо негативно у контексті очікувань до потенційного посилення рівня міграційної активності студентської та учнівської молоді областей Карпатського регіону України. Так, якщо позитивні міграційні установки в сегменті представників ЗВО були виявлені у 51 % опитаних, то підготовку до міграції здійснювали 36 % із них. Таким чином, йдеться про т. зв. пороги очікуваної міграції в цьому сегменті молоді, де нижній – 36 % (така частка осіб вже однозначно визначилася відносно свого майбутнього за кордоном), а верхній – 51 % (мають позитивні установки). Відповідно, різниця у 15 % є цільовим сегментом молодих осіб, на наміри яких все ще можуть мати реальний вплив заходи ефективної міграційної політики.

Аналогічні показники для представників ЗПТО становили: позитивні міграційні установки мали 55 % респондентів, з них підготовку здійснювали 38 %; умовні мігранти склали 17 %; ЗЗСО – позитивні міграційні установки мали 60 % респондентів, з них підготовку здійснювали 40 %; умовні мігранти складають 20 %.

Попри високий рівень міграційних установок молоді, було також виявлено і їх прагнення розпочати власну справу, працевлаштуватись чи продовжити навчатись в Україні. Так, серед планів після закінчення навчального закладу значна частка респондентів обрала варіант «працевлаштуватись за спеціальністю» (48,7 % представників ЗВО та 37,2 % – ЗПТО) та «продовжити навчатись в Україні» (41,5 % учнів ЗЗСО). Слід акцентувати на тому, що розпочати власну справу планує майже третина випускників ЗВО, чверть – ЗПТО та кожен п'ятий учень випускних класів ЗЗСО Карпатського регіону. Цей момент слід врахувати при формуванні засобів державної політики, орієнтованої на формування економічних стимулів для зайнятості і працевлаштування нашої молоді на Батьківщині.

2. Проблеми працевлаштування та низького рівня оплати праці як головні можливі причини виїзду за кордон на постійне місце проживання учнів та студентів.

Так, основною причиною, що змусила б молодь виїхати на постійне місце проживання за кордон, є низький рівень оплати праці. Її обрала половина усіх опитаних (Додаток 4). Наступною за кількістю отриманого вибору стала

відсутність роботи в Україні. На неї вказало 29,2 % ЗВО, 35,0 % ЗПТО та 41,1 % ЗЗСО; на недостатню можливість професійної реалізації, погані умови праці – 29,2 %, 24,3 %, 28,2 %, відповідно; відсутність стабільності і впевненості у майбутньому – 42,5 %, 28,5 %, 24,3 %, відповідно.

Основними чинниками, що втримали б молодь від виїзду за кордон, є високий рівень заробітної плати (86,6 % серед студентів та 78,3 % – учнів ЗПТО), стабілізація політичної та соціально-економічної ситуації в Україні (58,3 % та 41,1 %), наявність постійного місця праці (38,8 % та 45,1 %), можливість ведення бізнесу (35,3 % та 28,4 %) (Додаток 5).

3. Висока частка умовно-потенційних мігрантів серед молоді, що мають наміри мігрувати на постійне місце проживання за кордоном. В сегменті осіб, орієнтованих на стаціонарну міграцію (виїзд на постійне місце проживання), серед представників ЗВО позитивні міграційні установки мали 26 % опитаних, з них 5 % були готовими у найближчий рік мігрувати за кордон, відповідно, частка умовних стаціонарних мігрантів складає 21 %. Відповідні показники для представників ЗПТО становили 22 %, 5 % та 17 %, а ЗЗСО – 34 %, 7 % та 27 %.

4. Наявність відмінностей у рівнях міграційної активності студентської та учнівської молоді між різними областями Карпатського регіону. Це потребує врахування під час формування та реалізації регіональної міграційної політики. Зокрема, серед чотирьох областей Карпатського регіону у Закарпатській області зафіксовано найвищий рівень реалізованої міграційної активності молоді, а у Чернівецькій – найнижчий. Так, дев'ять із десяти учнів та студентів Закарпатської області упродовж останніх п'яти років мали досвід перебування за кордоном, тоді як у Чернівецькій області – лише близько 60 %.

Для представників студентської і учнівської молоді Львівської та Івано-Франківської областей міграційні налаштування вищі та вищою є активність за такими аспектами мети поїздки за кордон, як наукові конференції, олімпіади; навчання, практика та стажування; виконання робіт, надання послуг; дрібна комерція.

Студенти Чернівецької області вирізняються найвищим рівнем готовності до стаціонарної зовнішньої міграції. Якщо у середньому по регіону її виявило 4,7 % респондентів, то у Чернівецькій області – 10,9 % (Додаток 6). Планують поїхати на роботу за кордон на кілька років студенти – респонденти з Івано-Франківської області (17,4 %, тоді як в середньому – 10,2 %). Натомість, намір тимчасових заробітків за кордоном найчастіше виявляють студенти із Закарпатської області (23,2 % при середньому – 19,2 %).

Можна припустити, що головними причинами вищої схильності до стаціонарної міграції студентської молоді Чернівецької області є труднощі з працевлаштуванням. Підтвердженням цьому можуть слугувати відповіді респондентів на питання «Що саме могло б змусити вас виїхати за кордон на постійне місце проживання?». Так, майже половина респондентів у цій області вказала на відсутність роботи, тоді як у середньому цей показник становив 29 % усіх опитаних. Вагомою причиною названо також житлові проблеми (9,2 % при середньому 4,7 % (Додаток 7)).

Івано-Франківську область вирізняє дещо вищий рівень міграційної

готовності студентської молоді. Так, 45% респондентів цього регіону вже здійснювали підготовку для реалізації міграційних планів, тоді як в середньому у Карпатському регіоні цей показник становив 36% (Додаток 8).

5. Високий рівень впливу push-чинників середовища міграції, що посилює міграційну активність молоді. Значення інтегрального індексу середовища міграційної активності населення (розраховані за 2005-2017 рр. на основі врахування 30 факторів за групами: демографічна стабільність та стан здоров'я населення, охоплення населення освітніми послугами, стан ринку праці та зайнятості, рівень життя населення, економічний розвиток) для Карпатського регіону за 2005-2017 рр. були істотно вищими в порівнянні з середніми значеннями для України (Додаток 9). По-перше, це свідчення більш «агресивного» середовища, яке «виштовхує» населення за кордон; по-друге, у всіх роках аналізованого періоду значення інтегрального індексу для Карпатського регіону перебували у діапазоні критично високого ризику.

6. Потужний вплив факторів середовища освітньої міграції. За результатами інтегрального аналізу середовища освітньої міграції населення (за групами: потенціал освітньої міграції, якість академічного середовища, мотивація освітньої міграції, можливість співпраці університетів та промисловості у дослідженнях, інституційні умови в освітній сфері) встановлено, що для Львівської області значення інтегрального індексу одне з найвищих серед регіонів держави, що є свідченням високої схильності (та й можливостей) молоді до участі в освітній міграції (Додаток 10). Інтегральний індекс для Івано-Франківської області відповідає середньому рівню в країні, а для Закарпатської та Чернівецької областей – низькому. Водночас, розрахунки за сценарієм стримування освітньої міграції підтвердили, що для областей Карпатського регіону характерна чи не найнижча мотивація до відмови молоді від участі у процесах освітньої міграції. Відтак, у короткостроковому періоді слід очікувати подальшого активного зростання освітньої міграції молоді Карпатського регіону України.

Усе вищесказане дає підстави для висновку про високий рівень потенційної міграційної активності молоді Карпатського регіону України. При цьому високими залишаються не лише міграційні установки, а й чіткі плани та готовність молоді щодо здійснення міграційного переміщення.

Особливо критичними негативними наслідками розвитку означених процесів є:

- **втрата прошарку найбільш креативних осіб молодого працездатного віку; зростання професійно-кваліфікаційних дисбалансів на внутрішньому ринку праці, зокрема через скорочення підготовки, а, відтак, і пропозиції кваліфікованих робітників;**

- **подальша інституціоналізація міграційних мереж і систем, зокрема освітніх, що сприяють реалізації міграційних намірів молоді;**

- **зменшення попиту на соціальні послуги, особливо освітні, звуження через це можливостей якісної організації навчального процесу в умовах**

зовнішньої конкуренції;

- **асиметрія розвитку прикордонних територій** (в т. ч. залежно від наявності діючого міжнародного пункту пропуску).

До головних причин, які призвели до зростання міграційної активності молоді Карпатського регіону, недостатньої керованості розвитку цих процесів, відносяться наступні:

1. Несформованість єдиної цілісної системи інституційного забезпечення планування міграційної політики, зокрема йдеться про її недостатнє поширення на регіональний рівень, неврахування особливостей міграційних процесів та пов'язаних з ними проблем в окремих регіонах та у специфічних соціально-демографічних групах.

В Україні чинною залишається Концепція державної міграційної політики⁷, реалізуються положення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року⁸, прийнято План заходів на 2018-2021 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року⁹. Проте положення системи стратегічного планування не поширені належним чином на регіональний рівень. Відсутня Державна програма реалізації міграційної політики в Україні з відповідними підпрограмами на регіональному та місцевому рівнях: території з особливим характером міграції (обсяги, рівень, темпи нарощування, критичність наслідків), соціально-демографічні групи (учні/студенти, молодь, інтелектуальні кадри, науковці, освітяни, медики), критичні демографічні, суспільні та соціально-економічні загрози, пріоритетні проблеми.

2. Відсутність програмування міграційної політики на регіональному та місцевому рівні. У Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях не застосовується практика розробки та реалізації програмних документів (стратегії, програми, плани заходів) обласного та місцевого рівня, спрямованих на регулювання міграційних процесів. Це є негативним моментом, оскільки неконтрольовані міграційні втрати людського потенціалу дестабілізують функціонування ринку праці, погіршують забезпечення регіональних економік необхідним трудовим потенціалом, відтак, потребують впровадження окремого напрямку в системі регіональної політики (з відповідним організаційним, ресурсним, інформаційним та іншим забезпеченням).

3. На регіональному рівні не утворено повноцінної ефективної організаційної системи регулювання міграційних процесів. Попри загальне визнання активного збільшення обсягів зовнішньої міграції системною проблемою, загрозою сталого розвитку територій, в системі регіональних органів влади відсутній орган (структура), відповідальний за регіональну політику в цій сфері, а місцеві представництва державної міграційної служби України виконують здебільшого функції щодо надання послуг у сферах громадянства, роботи з іноземцями та особами без громадянства, шукачами

⁷ Про Концепцію державної міграційної політики. Указ Президента України № 622/2011 від 30 травня 2011 р.

⁸ Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 482-р від 12 липня 2017 р.

⁹ Про затвердження Плану заходів на 2018-2021 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 602-р від 29 серпня 2018 р.

притулку, контролю за дотриманням міграційного законодавства, здійснення заходів щодо запобігання та протидії нелегальній міграції. Відтак, на жодну з владних структур не покладені завдання ініціювання питань формування та реалізації регіональної міграційної політики, координування дій органів влади, дотичних до тих, чи інших проблем міграції, освітніх послуг, функціонування ринку праці і т. ін.

4. На регіональному рівні **не сформовано систему якісного комплексного моніторингу та інформаційно-аналітичного забезпечення обліку і аналізу обсягів, рівня та структурно-динамічних характеристик міграції**, а, відтак, належного відстеження та своєчасного виявлення викликів і загроз, прогнозування наслідків зовнішньої міграції населення, особливо найперспективнішої його частини – молоді.

5. На сьогодні в належній мірі **не налагоджено роботу з реалізації спільних** (передусім з сусідніми країнами та країнами з найбільшими обсягами освітніх і трудових мігрантів з Карпатського регіону) **міждержавних, освітніх, науково-дослідних та бізнес-проектів**, у т. ч. орієнтованих на зміцнення конкурентоспроможності регіональної системи освіти і науки, розвиток нових, зокрема «мобільних», видів освіти та економічної діяльності.

6. **Відсутність достатніх стимулів для економічної активності молоді на території України.** До прикладу, проект «Доступні кредити 5-7-9 %»¹⁰ передбачає пільгову відсоткову ставку для кредитування діючих та новостворюваних бізнесів. Його впровадження значною мірою було спрямоване на стимулювання повернення трудових мігрантів, а також на створення сприятливих умов для ведення бізнесу в Україні як альтернативи реалізації міграційних намірів молоді. Проте ця практика ще не набула поширення та не реалізуються програми створення фондів співфінансування витрат зі здобуття освіти, відкриття малого бізнесу, впровадження фінансово-інвестиційних стимулів щодо залучення міграційного капіталу до підприємницької діяльності і т. ін.

7. **Не повною мірою ведеться діяльність щодо формування та розвитку елементів інституційної інфраструктури міграційної сфери:** функціонування ринку міграційних послуг, використання фінансових ресурсів мігрантів, транскордонної співпраці зі врегулювання міграційних процесів.

З метою усунення зазначених проблемних аспектів та підвищення ефективності регіональної міграційної політики необхідно реалізувати наступні інструменти:

1. **Запровадження системи програмування регіональної міграційної політики.** Для цього можливі дві альтернативи, які не є взаємовиключними. Перша передбачає ініціювання (перед Кабінетом Міністрів України) розробки Державної програми регулювання міграційних процесів у Карпатському регіоні України, де окремими блоками буде врахована проблематика Карпатського регіону з його особливим характером і масштабами міграції та окремих соціально-демографічних груп, насамперед молоді. Така програма необхідна для гармонізації цілей стратегічного та оперативного управління в частині

¹⁰ Державна програма «Доступні кредити 5-7-9 %»ю URL: <https://5-7-9.gov.ua/>.

вирішення міграційних проблем Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської, Чернівецької областей та України загалом, а також узгодження і координації регулюючих заходів на різних рівнях ієрархії управління; друга – розробку та реалізацію окремих регіональних програм регулювання міграції молоді в Карпатському регіоні. Метою програмування державної регіональної політики є прогнозування та мінімізація негативних наслідків зовнішньої міграції для економіки та суспільства, гарантування ключових компонентів безпеки держави, повніше використання позитивного потенціалу міграції молоді.

Ключовими завданнями, що будуть реалізовані за допомогою програмування, є: облік та аналіз обсягів, рівня і структурно-динамічних характеристик міграції молоді, прогнозування її наслідків; формування стимулів до повернення та реінтеграції, навчання та економічної активності на Батьківщині; узгодження стратегічних орієнтирів розвитку економіки та ринку праці з міграційними процесами та тенденціями; збереження і ефективного використання людського потенціалу; соціально-економічний захист мігрантів, мінімізація загроз національній безпеці.

Регіональним та місцевим органам влади необхідно також врахувати найбільш проблемні аспекти міграції (особливо молоді), освітньої, інтелектуальної, міграції фахівців, та включати заходи щодо їх вирішення при прийнятті базових регіональних програм: соціально-економічного та культурного розвитку, комплексного розвитку територій, міжнародного і транскордонного співробітництва, освіти та самореалізації молоді, малого і середнього підприємництва, соціальної підтримки окремих категорій громадян, розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства.

2. Покращення організаційної системи регулювання міграційних процесів. Реалізація цього інструмента зорієнтована на визначення структури, відповідальної за ініціювання, формування та реалізацію регіональної міграційної політики. Вирішення цього завдання можливе або шляхом розширення функцій регіонального представництва Державної міграційної служби України, або створення регіональних міжвідомчих комісій (при обласних державних адміністраціях) з управління міграційними процесами. Необхідне також активне залучення до організаційної системи управління міграційними процесами молоді закладів освіти та громадських молодіжних організацій, молодіжних центрів праці.

3. Запровадження моніторингу та інформаційно-аналітичного забезпечення управління процесами міграції молоді. Цього можна досягти за рахунок створення інформативно-комунікативного порталу чи інформаційної платформи для комунікації (налагодження спільних досліджень, співпраці) з вітчизняними фахівцями, які перебувають за кордоном; створення інтегрованої інформаційно-аналітичної бази даних про зайнятість випускників; надання грантів для досліджень проблем міграції; узгодження діяльності служб статистики, ДМС, громадських та наукових організацій з проблем міграції; проведення періодичних міждержавних аудитів міграційних даних для їх порівняння та верифікації (взаємний аудит).

4. Активізація діяльності щодо підготовки і реалізації спільних міждержавних, освітніх, науково-дослідних та бізнес-проектів. Першочергово йдеться про співпрацю з сусідніми країнами та країнами, де

зафіксовано найбільшу кількість освітніх і трудових мігрантів з Карпатського регіону. У межах реалізації цього інструмента необхідно просувати програми освітнього обміну та реалізації прав на академічну мобільність, спільні навчальні програми на території областей Карпатського регіону України, використати можливості молодіжної громадської активності українських мігрантів за кордоном.

Для реалізації спільних міждержавних освітніх, науково-дослідних та бізнес проектів потрібно посилити співпрацю з країнами з високою концентрацією українських студентів, зокрема в частині захисту їх прав, реалізації можливостей та забезпечення механізму їх повернення; здійснювати поінформування про іноземні системи освіти та якість навчальних закладів; підтримувати формування бізнес-мереж за участі бізнес-структур з України та закордоном.

У межах цього інструмента необхідна реалізація низки заходів щодо зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної системи освіти і науки за рахунок узгодження освітніх програм та наукових досліджень із запитами і потребами суб'єктів господарювання, інноваційно-технологічної інфраструктури; розвитку моделей та форм дуальної освіти; упровадження системи грантів для здійснення наукових досліджень.

Важливо також здійснювати регіональні обстеження (створити інтегровану інформаційно-аналітичну базу даних про зайнятість випускників) роботодавців та випускників ЗВО і ЗПТО з метою з'ясування ефективності їх працевлаштування на внутрішньому ринку праці для встановлення відповідності попиту та пропозиції праці, яку забезпечує система освіти, підвищення ефективності реалізації людського потенціалу у Карпатському регіоні і зменшення міграційних втрат; запровадити систематизацію даних обліку траєкторії випускників ЗЗСО для ідентифікації територій з найвищим ризиком міграції учнівської молоді.

5. Стимулювання економічної активності молоді на теренах Карпатського регіону України. Цьому сприятиме створення фонду співфінансування витрат зі здобуття освіти, відкриття малого бізнесу; упровадження низки фінансово-інвестиційних стимулів щодо залучення міграційного капіталу (інтелектуального, фінансового, матеріально-технічного, технологічного, інформаційного тощо) до підприємницької діяльності в Україні; розвиток інноваційно-технологічної інфраструктури; реалізація програм підтримки молодіжного підприємництва, старт-апів; створення на базі ЗПТО та ЗВО бізнес-інкубаторів, центрів співпраці бізнесу та науки, високотехнологічних фірм; забезпечення доступу дітей мігрантів до вступу у ЗВО в Україні; стимулювання повернення освітніх мігрантів, у т. ч. інструментом «першого робочого місця».

У межах цього економічного інструмента особливо перспективним за сучасних умов глобалізації та розвитку інформаційної економіки, діджиталізації є підтримка нових, зокрема «мобільних», видів економічної діяльності, розвиток цифрової економіки та «цифрової зайнятості», пропагування ідеї національного економічного патріотизму, підтримка створення високооплачуваних робочих місць у сільській місцевості.

Важливо також ініціювати формування та реалізацію програм створення

робочих місць у сільській місцевості шляхом залучення інвестицій, покращення підприємницького середовища, активізації зайнятості у сільських районах та, як наслідок, зниження рівня міграційних прагнень молоді. Необхідно передбачити можливості спрямування коштів мігрантів в реальний сектор економіки для створення нових робочих місць та підвищення ефективності використання міграційного капіталу, залучення ресурсів з програм міжнародних організацій та проектів міжнародної підтримки для створення сільськогосподарських кооперативів і фермерських господарств (“U-LEAD з Європою”, програми секторальної підтримки ЄС щодо розвитку сільських територій та ін.).

6. Покращення інституційної інфраструктури регулювання міграції молоді. Реалізація цього інструмента орієнтується на створення та розвиток низки елементів інституційної інфраструктури міграції, що покликані мінімізувати її ризики та загрози як для осіб, що беруть чи планують брати участь в міграційних процесах, так і для економіки та суспільства. Засобами тут можуть слугувати: формування фонду страхування мігрантів; підтримка проектів зі створення українських закладів освіти за кордоном, а також розвиток міждержавної співпраці з освітніх обмінів, легального працевлаштування та пенсійного забезпечення учасників міграційних процесів; розвиток інституційної інфраструктури використання фінансових ресурсів мігрантів як інвестиційного ресурсу в місцях постійного проживання їх сімей; розробка та реалізація концепції регулювання ринку міграційних послуг, легалізація та ліцензування діяльності існуючих неофіційних посередників; укладання двосторонніх міжурядових та міжрегіональних угод з особливим акцентом на забезпеченні гарантій та механізмів стимулювання реінтеграції українців; використання можливостей транскордонного співробітництва з сусідніми державами ЄС в цілях моніторингу та регулювання міграційних процесів.

Виклики COVID-2019 змушують світову спільноту переглядати ліберальні підходи до міграційної політики. Органи державної і регіональної влади в Україні повинні враховувати ймовірність цільового послаблення європейськими державами залежності від міграційного чинника. Тому пріоритетами державної політики у сфері міграції з урахуванням викликів COVID-2019 має залишатися забезпечення рееміграції молоді після навчання за кордоном, стимулювання зайнятості у прикордонних міграційно залежних районах та активізація дипломатичної діяльності з легалізації українських мігрантів з одночасним збереженням зв'язків з інститутами діаспори.

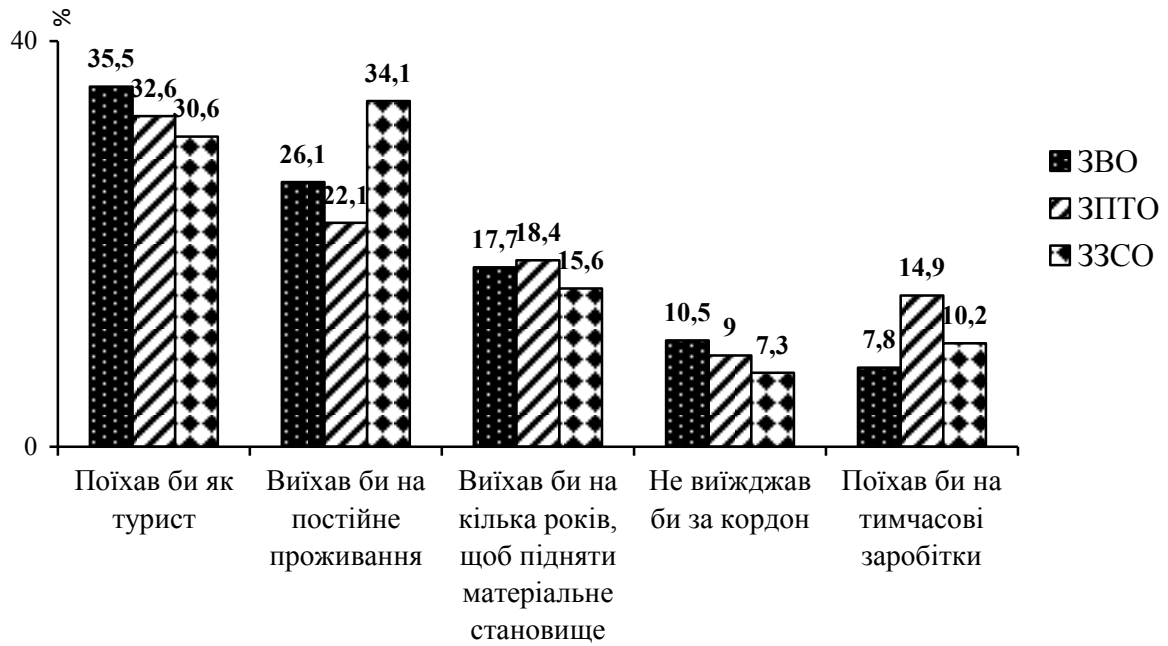
Додаток 1

Результати відповідей на запитання: «Що Ви плануєте робити після закінчення навчального закладу?»¹¹

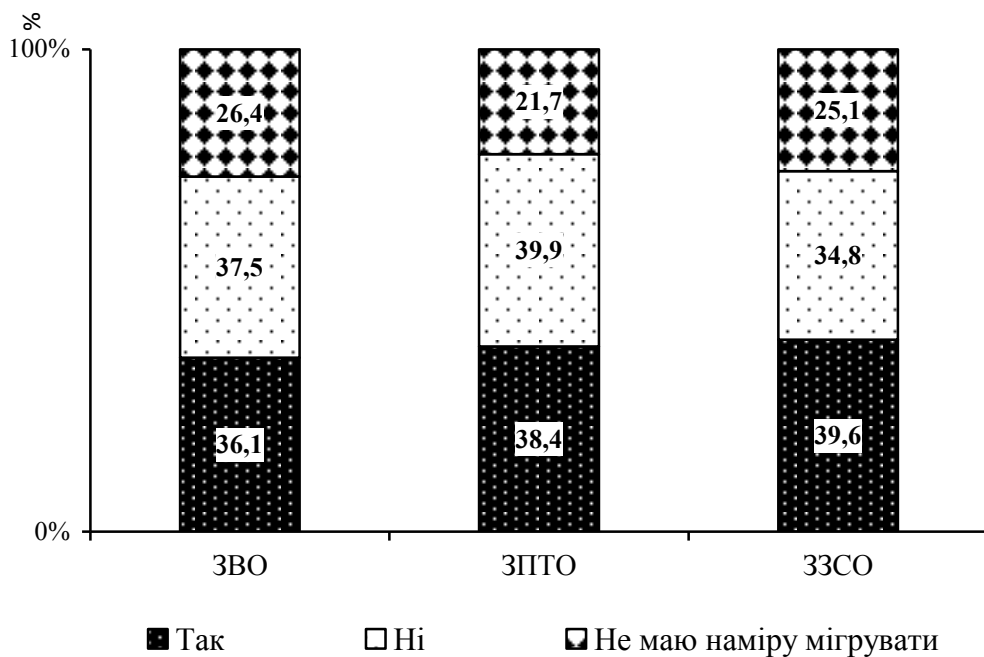
¹¹ Додатки 1 – 8 сформовано за результатами соціологічного дослідження, проведеного ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» у вересні-жовтні 2019 р.

Додаток 2

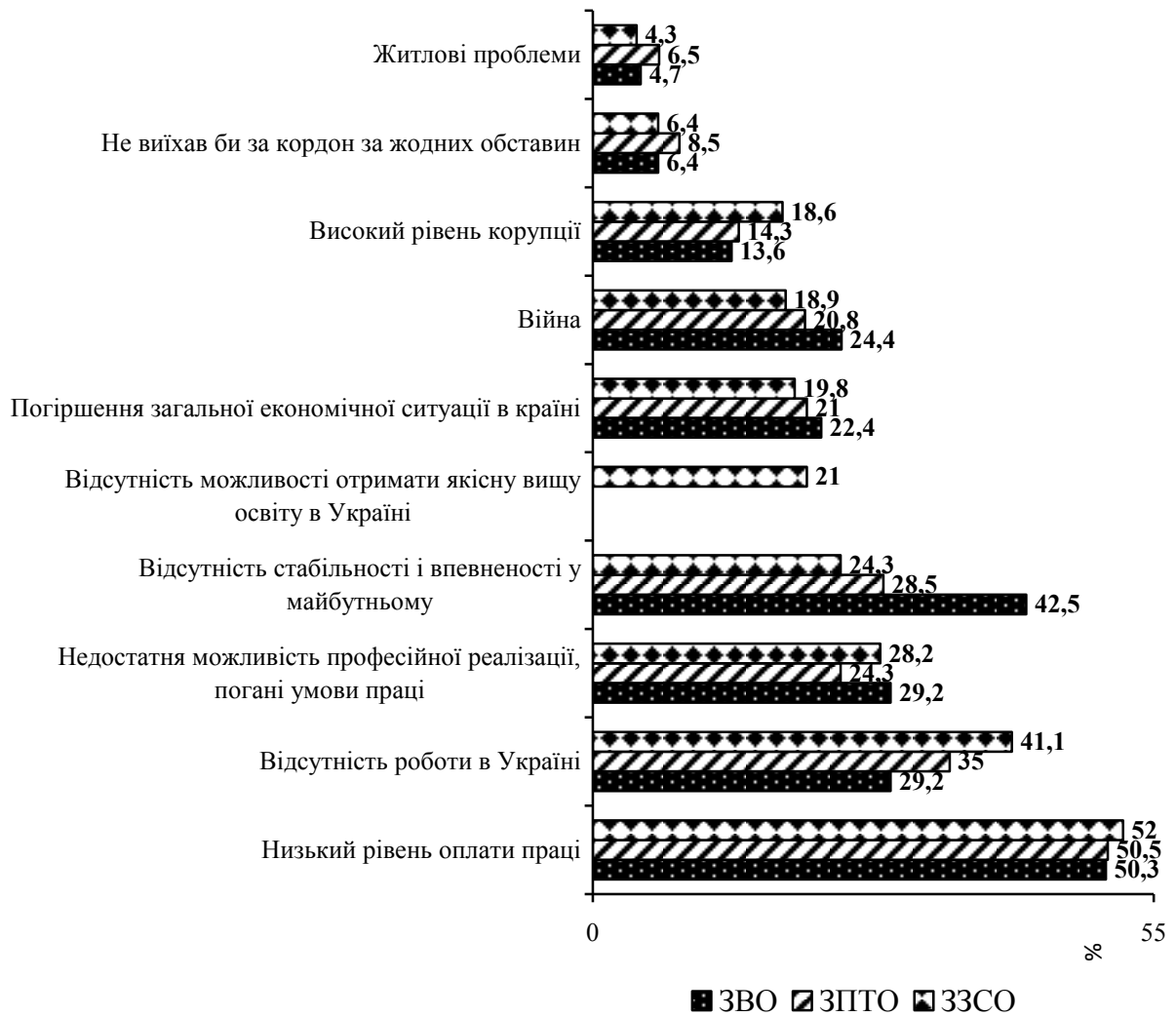
Результати відповідей на запитання: «Якщо б у Вас була можливість вибору, то чому б Ви надали перевагу?»

Додаток 3

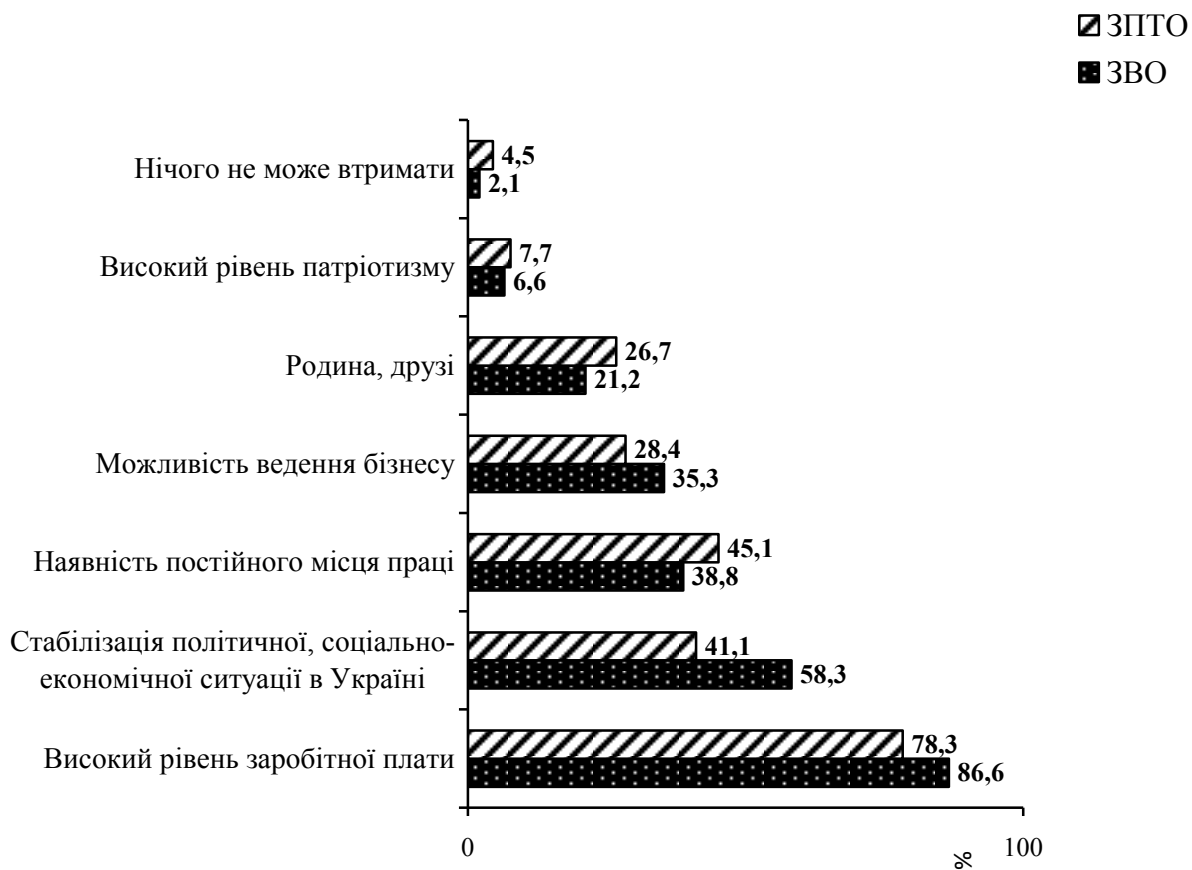
Результати відповідей на запитання: «Чи здійснювали Ви певну підготовку для реалізації своїх міграційних планів?»

Додаток 4

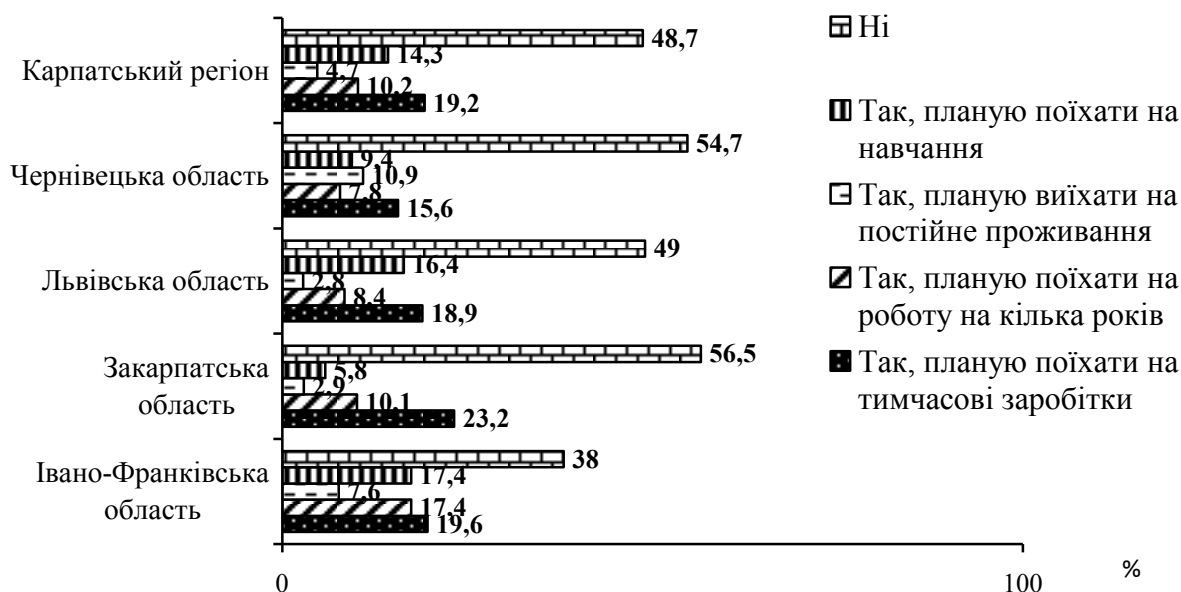
Чинники, що змусили б особисто респондента виїхати за кордон на постійне місце проживання

Додаток 5

Чинники, що могли би втримати молодь від виїзду за кордон (за оцінками респондентів)

Додаток 6

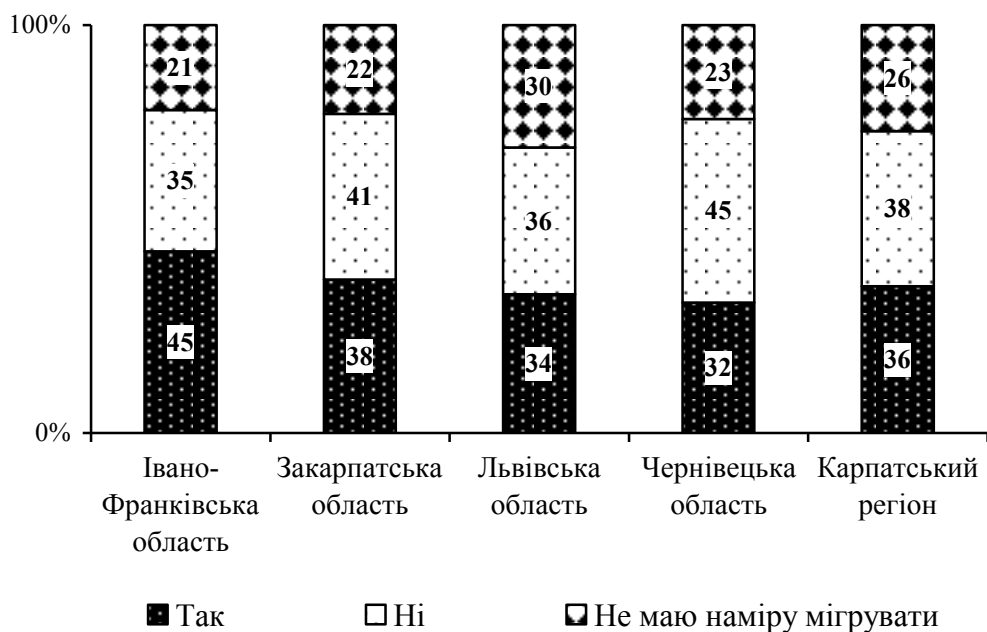
Результати відповідей студентів на запитання: «Чи плануєте Ви у найближчий рік поїхати за кордон (не враховуючи туристичних поїздок)?»

Додаток 7

Результати відповідей студентів на запитання: «Що саме могло б змусити Вас особисто виїхати за кордон на постійне місце проживання?»

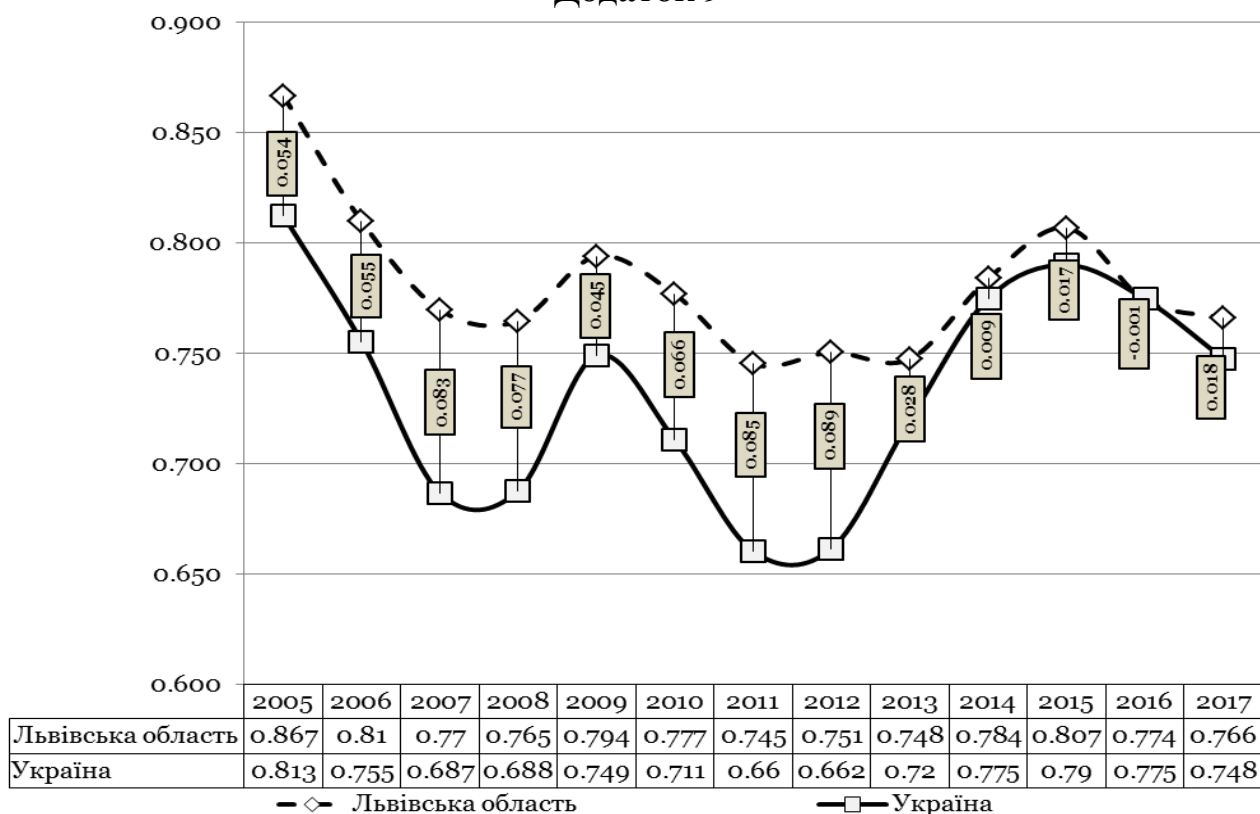
Чинники	Області				
	Івано-Франківська	Закарпатська	Львівська	Чернівецька	Карпатський регіон
Відсутність роботи в Україні	36,6	22,5	24,3	47,7	29,2
Низький рівень оплати праці	55,9	53,5	45,8	58,5	50,3
Недостатня можливість професійної реалізації, погані умови праці	28,0	23,9	31,7	26,2	29,2
Житлові проблеми	3,2	4,2	4,2	9,2	4,7
Погіршення загальної економічної ситуації в країні	19,4	18,3	23,2	27,7	22,4
Високий рівень корупції	16,1	16,9	13,7	6,2	13,6
Відсутність стабільності і впевненості у майбутньому	40,9	52,1	41,9	36,9	42,5
Війна	22,6	23,9	26,1	20,0	24,4

Додаток 8

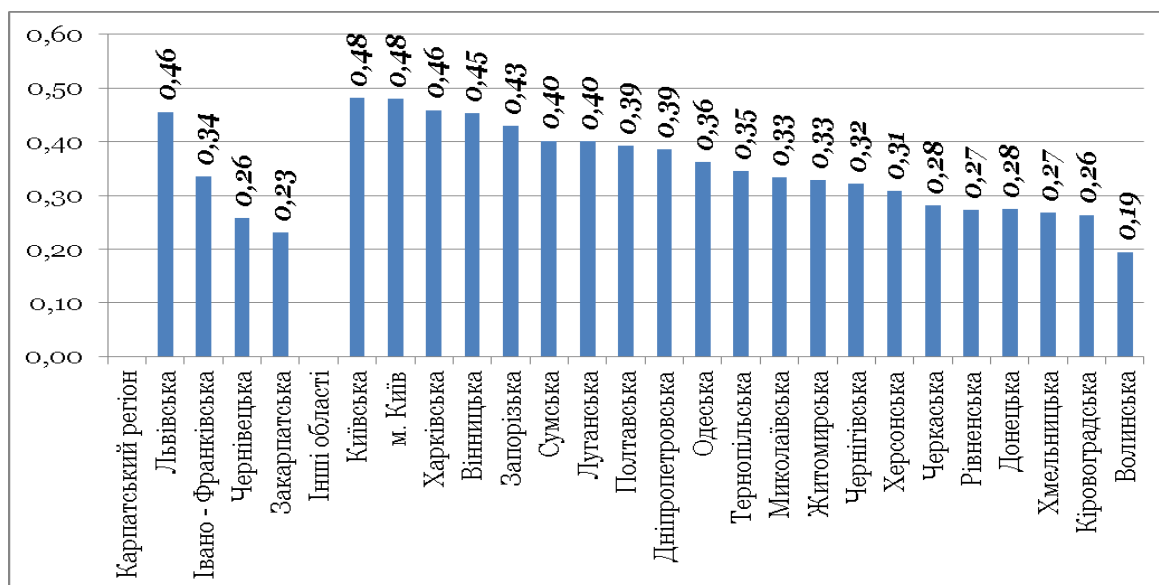
Результати відповідей студентів на запитання: «Чи здійснювали Ви певну підготовку для реалізації своїх міграційних планів?»

Додаток 9

Інтегральний індекс середовища міграційної активності населення України та Карпатського регіону (на прикладі Львівської області), 2005-2017 рр.¹²

Додаток 10

Області Карпатського регіону в рейтингу інтегрального показника середовища освітньої міграції (сценарій «виштовхування»)¹³

¹² Оцінювання середовища міграційної активності населення: методичні рекомендації / Васильців Т.Г., Левицька О.О., Мульська О.П.; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2019. 41 с.

¹³ Формування середовища освітньої міграції населення Карпатського регіону: підхід до оцінювання. Методичні рекомендації [Текст] / [за наук. редакцією д.е.н., проф. Т. Г. Васильціва] // Семів Л.К., Садова У.Я., Бідак В.Я.; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2019. 32 с.